

תשרי התשע"ד

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

למלחמת "גוג ומגוג" וחג הסוכות

לסוכות ולשבת חול המועד סוכות (על פי שיעור של הרב משה ליכטנשטיין)

וְשָׁלְלוּ אֶת-שְׁלֵייהֶם וּבָזְזוּ אֶת-בְּזִזֵיהֶם נָאִם אֲדֹנָי יְהוִה.

ס

יא וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא אֲתָן לְגוֹג מְקוֹם-שֵׁם קֶבֶר בְּיִשְׂרָאֵל גִּי הַעֲבָרִים קִדְמַת הַיָּם וְחִסְמַת הַיָּם אֶת-הַעֲבָרִים וְקִבְרוּ שֵׁם אֶת-גּוֹג וְאֶת-כָּל-הַמּוֹנֵה וְקִרְאוּ גִיא הַמּוֹן גּוֹג. יב וְקִבְרוּם בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמַעַן טַהַר אֶת-הָאָרֶץ שְׁבַעַה חֲדָשִׁים. יג וְקִבְרוּ כָּל-עַם הָאָרֶץ וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם יוֹם הַכְּבָדִי נָאִם אֲדֹנָי יְהוִה. יד וְאִנְשֵׁי תְמִיד יִבְדְּלוּ עֲבָרִים בְּאָרֶץ מְקַבְּרִים אֶת-הַעֲבָרִים אֶת-הַנּוֹתְרִים עַל-פְּנֵי הָאָרֶץ לְטַהֵרָה מִקְצָה שְׁבַעַה-חֲדָשִׁים יִחְקְרוּ. טו וְעָבְרוּ הַעֲבָרִים בְּאָרֶץ וְרָאָה עַצֵּם אֲדָם וּבָנָה אֲצִלוּ צִיּוֹן עַד קִבְרוּ אֹתוֹ הַמְּקַבְּרִים אֶל-גִּיא הַמּוֹן גּוֹג. טז וְגַם שֵׁם-עִיר הַמּוֹנֵה וְטַהֲרוּ הָאָרֶץ

הנבואה הצליחה לתפוס את הדמיון האנושי ולחדור עמוק עמוק אל תוך תודעתנו התרבותית והדתית. השמדת העולם הבלתי-מושלם הקיים, המלחמה האולטימטיבית ברוע, מחיר הדמים הכבד ונצחון האל-על בשר ודם הינן תמונות המשאירות את רישומן החזק על נפש האדם. כך, הפכה נבואה זו להיות מנכסי צאן ברזל של העולם, הן היהודי והן הכללי. זה כמובן מסביר את הכללתה של הנבואה במעגל ההפטרות של השנה.

אבל נשאלת השאלה, מה הזיקה בינה לבין חג בסוכות? מה בין מלחמה עולמית עקובה מדם, לבין חג הסוכות? כיצד חוברת סוכת השלום למלחמה, ולהרס ולשממה המתוארים בנבואה?

מן הראוי להבהיר, שקריאת הפטרות גוג ומגוג בשבת חול המועד סוכות אינה רק מנהג בעלמא, אלא חיוב מדינא דגמרא. הפטרה זו מופיעה ברשימה אחת בגמרא במגילה (לא ע"א) עם שאר הפטרות החגים המוזכרות שם ונהוגות עד ימינו.

1. הפטרת שבת חול המועד סוכות יחזקאל ל"ח יח -

ל"ט טז

העוסקת במלחמת גוג ומגוג הינה מן הנבואות המפורסמות ביותר:

יח וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא בַּיּוֹם בּוֹא גּוֹג עַל-אֲדַמַּת יִשְׂרָאֵל נָאִם אֲדֹנָי יְהוִה תַּעֲלֶה חֲמַתִּי בְּאִפִּי. יט וּבִקְנֹאתִי בְּאִשׁ-עֲבָרְתִי דַבְּרַתִּי אִם-לֹא בַיּוֹם הַהוּא יְהִיָּה רַעַשׁ גָּדוֹל עַל אֲדַמַּת יִשְׂרָאֵל. כ וְרַעַשׁוּ מִפְּנֵי דְגִי הַיָּם וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְחַיַּת הַשָּׂדֶה וְכָל-הַרְמֵשׁ הַרְמֵשׁ עַל-הָאֲדָמָה וְכָל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה וְנִהְרְסוּ הַהָרִים וְנִפְּלוּ הַמְּדַרְגּוֹת וְכָל-חוֹמֵה לְאָרֶץ תִּפּוֹל. כא וְקִרְאתִי עָלָיו לְכָל-הָרִי חֲרָב נָאִם אֲדֹנָי יְהוִה חֲרָב אִישׁ בְּאִחִיו תִּהְיֶה. כב וּנְשַׁפְּטִי אֹתוֹ בְּדָבָר וּבְדָם וּנְשֵׁם שׁוֹטֵף וְאִבְנֵי אֲלֻגְבִּישׁ אִשׁ וּנְכַרִּית אֲמַטִּיר עָלָיו וְעַל-אֲנָפִיו וְעַל-עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אֹתוֹ. כג וְהַתְּגַדְּלִיתִי וְהַתְּקַדְּשִׁיתִי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גוֹיִם רַבִּים וְיָדְעוּ כִּי-אֲנִי יְהוִה.

א וְאֵתָהּ בֶן-אָדָם הַנְּבֵא עַל-גּוֹג וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי אֲלֵיךְ גּוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מִשָּׁךְ וְתִבֵּל. ב וּשְׁבַבְתִּיךָ וּשְׂשִׂאתִיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן וְהִבְאוֹתֶךָ עַל-הָרִי יִשְׂרָאֵל. ג וְהִפִּיתִי קִשְׁתְּךָ מִיַּד שְׂמְאוֹלֶךָ וְחִצֶיךָ מִיַּד יְמִינֶךָ אֲפִיל ד. עַל-הָרִי יִשְׂרָאֵל תִּפּוֹל אֵתָהּ וְכָל-אֲנָפֶיךָ וְעַמִּים אֲשֶׁר אֵתָךְ לְעֵיט צָפוֹר כָּל-כְּנָף וְחַיַּת הַשָּׂדֶה יִתְּתִיךָ לְאֹכְלָהּ. ה עַל-פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל כִּי אֲנִי דַבְּרַתִּי נָאִם אֲדֹנָי יְהוִה. ו וּשְׁלַחְתִּי-אִשׁ בְּמִגּוֹג וּבִישְׁבֵי הָאִיִּים לְבַטַח וְיָדְעוּ כִּי-אֲנִי יְהוִה. ז וְאֵת-שֵׁם קְדָשִׁי אֹדִיעַ בְּתוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְלֹא-אֲחַל אֶת-שֵׁם-קְדָשִׁי עוֹד וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי-אֲנִי יְהוִה קְדוֹשׁ בְּיִשְׂרָאֵל. ח הִנֵּה בָּאָה וְנִהְיֶתָה נָאִם אֲדֹנָי יְהוִה הוּא הַיּוֹם אֲשֶׁר דַּבְּרַתִּי. ט וְיָצְאוּ יִשְׁבֵי עָרֵי יִשְׂרָאֵל וּבְעָרוֹ וְהִשְׁקִיּוּ בְּנֶשֶׁק וּמָגֵן וְצָנָה בְּקִשְׁתָּהּ וּבְחֻצִים וּבְמַקֵּל יָד וּבְרִמָּח וּבְעָרוֹ בְּהֵם אִשׁ שְׁבַע שָׁנִים. י וְלֹא-יִשְׂאוּ עֲצִים מִן-הַשָּׂדֶה וְלֹא יִחַטְּבוּ מִן-הַיַּעֲרִים כִּי בְנֶשֶׁק יִבְעָרוּ-אִשׁ

ירושלם ועלו מדי שנה בשנה להשתחות למלך ה'
צבאות ולחג את-חג הסוכות. יז והיה אשר לא-יעלה
מאת משפחות הארץ אל-ירושלם להשתחות למלך ה'
צבאות ולא עליהם יהיה הגשם. יח ואם-משפחת
מצרים לא-תעלה ולא באה ולא עליהם תהיה המגפה
אשר יגף ה' את-הגוים אשר לא יעלו לחג את-חג
הסוכות. יט זאת תהיה חטאת מצרים וחטאת כל-הגוים
אשר לא יעלו לחג את-חג הסוכות. כ ביום ההוא יהיה
על-מצלות הסוס קדש לה' והיה הסירות בבית ה'
פמזרקים לפני המזבח. כא והיה כל-סיר בירושלם
וביהודה קדש לה' צבאות ובאו כל-הזבחים ולקחו מהם
ובשלו בהם ולא-יהיה כנעני עוד בבית-ה' צבאות ביום
ההוא.

כלומר, מכיוון שהנבואה בזכירה מזכירה באופן מפורש את חג הסוכות, ועל כן היא נקראת ביום החג הראשון. ועל פי המפרשים האיזכור של חג הסוכות בנבואה נובע מכך שמלחמה זו התרחשה בחג הסוכות. כמו שכותב המצודת דוד

5. מצודת דוד:

ולחוג - להביא קרבנות בחג הסוכות וזהו לפי שבחג הסוכות תהיה המגפה הזאת לכן יבואו בכל שנה להיות לזכרון

ובאופן דומה מפרש

6. המלבי"ם

"והיה כל הנותר - יעלו תמיד בחג הסוכות לירושלים, כי מפלת גוג תהיה בחג הסוכות ויעלו לחוג החג לזכרון הנס שנעשה ביום ההוא"

ומכיוון ששתי ההפטרות הנקראות בחג הסוכות עוסקות במלחמה קשה האמורה להתרחש לעתיד לבא, "ביום ההוא", ואין הן אלא אחת; בחג הראשון קוראים את תיאור אותה מלחמה כפי שהיא מופיעה בסוף ספר זכריה, תוך כדי הזכרת חג הסוכות בסיומה, ובשבת חול המועד חוזרים וקוראים את תיאורו של יחזקאל לאותה המלחמה.

7. ואומר המשנה ברורה סימן תרס"ג סעיף ג

"ביום בא גוג - לפי שלעתיד תהיה מלחמת גוג ומגוג בתשרי"

ההקבלה בין הפטרת החג להפטרות שבת חול המועד על מנת לראות שאכן מדובר בשתי נבואות העוסקות באותה מלחמה, נבחן את הקבלות בין שתי הנבואות: שתיהן עוסקות במלחמת הגנה עתידית כנגד הגוים הצרים על ישראל, כאשר הקב"ה עצמו מתיצב להלחם כנגד אויבי ישראל, תוך כדי שמוש בדרכי לחימה דומות מאד

2. גמרא במגילה (לא ע"א):

אמר רב הונא אמר רב שבת שחל להיות בחולו של מועד בין בפסח בין בסוכות מקרא קרינו (שמות ל"ג) ראה אתה אפטורי בפסח(יחזקאל ל"ז) "העצמות היבשות" ובסוכות (יחזקאל ל"ח) "ביום בא גוג" כלומר, כבר חז"ל ראו קשר מהותי בין הנבואה לחג. כמענה לשאלה מתבקשת זו,

3. רש"י (מגילה לא ע"א, ד"ה ביום) מסביר:

"והיא המלחמה האמורה בזכריה בהנה יום בא לה" כלומר רש"י זיהה את מלחמת גוג ומגוג עם המלחמה באחרית הימים, המתוארת בסוף ספר זכריה, ומשמשת כהפטרות היום הראשון של חג הסוכות. ולכן לדברי רש"י נבחרה מלחמת גוג ומגוג כהפטרות שבת חול המועד סוכות.

4. הפטרת יו"ט ראשון של סוכות - זכריה י"ד:

א הנה יום-בא לה' וחלק שללך בקרבך. ב ואספתי את-
כל-הגוים אל-ירושלם למלחמה ונלכדה העיר ונשסו
הבתים והנשים תשכבנה ויצא חצי העיר בגולה ויתר
העם לא יפרת מן-העיר. ג ויצא ה' ונלחם בגוים ההם
ביום הלחמו ביום קרב. ד ועמדו רגליו ביום-ההוא על-
הר הזיתים אשר על-פני ירושלם מקדם ונבקע הר
הזיתים מחציו מזרחה וימה גיא גדולה מאד ומש חצי
ההר צפונה וחציו-נגבה. ה ונסתם גיא-הרי כי-יגיע גי-
הרים אל-אצל ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי
עזיה מלך-יהודה ובא ה' אלקי כל-קדשים עמך. ו והיה
ביום ההוא לא-יהיה אור יקרות וקפאון ז והיה יום-
אחד הוא יודע לה' לא-יום ולא-לילה והיה לעת-ערב
יהיה-אור. ח והיה ביום ההוא יצאו מים-חיים
מירושלם חצים אל-הים הקדמוני וחצים אל-הים
האחרון בקיץ ובחרף יהיה. ט והיה ה' למלך על-כל-
הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. י ישוב כל-
הארץ פערבה מגבע לרמון נגב ירושלם וראמה וישבה
תחתיה למשער בנימן עד-מקום שער הראשון עד-שער
הפנים ומגדל חננאל עד יקבי המלך. יא וישבו בה וחרם
לא יהיה-עוד וישבה ירושלם לבטח.

יב וזאת תהיה המגפה אשר יגף ה' את-כל-העמים
אשר צבאו על-ירושלם המק בשרו והוא עמד על-רגליו
ועינו תמקנה בחריהן ולשונו תמק בפיהם. יג והיה
ביום ההוא תהיה מהומת-ה' רבה בהם והחזיקו איש יד
רעה ועלתה ידו על-יד רעהו. יד וגם-יהודה תלחם
בירושלם ואסף חיל כל-הגוים סביב זהב וכסף ובגדים
לרב מאד. טו וכן תהיה מגפת הסוס הפרד הגמל
והחמור וכל-הבהמה אשר יהיה במחנות ההמה במגפה
הזאת. טז והיה כל-הנותר מפל-הגוים הבאים על-

מציגים פרספקטיבה שונה על אירוע משותף. זאת, מתוך הנחה שהמציאות מורכבת מגורמים שונים ושישנה יותר מזווית ראייה אחת לאירועים שונים.

ואכן, תיאוריהם של זכריה ויחזקאל בדבר מלחמת אחרית הימים מתמקדים בגורמים שונים מאד. זכריה מתאר את המלחמה על ירושלים כמלחמה המנוהלת כנגד ישראל על ידי אומות המתנגדות לשאיפות הלאומיות והדתיות של עם ישראל. גויים אלו אינם רוצים שישראל ישבו לבטח בארץ, אלא חושקים בה לעצמם. על כן, הם באים להילחם כנגד ישראל, מתוך מגמות של אימפריאליזם וכוחנות גיאופוליטית. בכך, נבואת זכריה על תבוסתם הסופית משתלבת במגמה הכללית של הספר, לנבא על תהליכי גאולת ישראל. ספר זכריה פותח בגאולת ישראל בזמן בית שני וימי שיבת ציון, וחותר בגאולה העתידה ובאחרית הימים. הדגשת המעורבות הא-להית במאבקם של הגויים כנגד ישראל הינה חלק ממהלכו הכולל של ספר זכריה, ומהתמקדותו בנושא הגלות וגאולה והשפעתו על מצבם של ישראל בימיו ולעתיד לבא.

כמו כן, סוף ספר זכריה ממשיך את הקו, העובר כחוט השני לאורכו, של הצבת ירושלים במוקד. הנבואות מתמקדות בירושלים ובענשה בה, והגאולה היא גאולת ירושלים. זכריה מנבא על גאולת בית שני אשר הייתה, בעיקרה, גאולת המקדש והעיר. המערכה הכלל ארצית, של השבטים וחלוקת הארץ, קרסה עם גלות עשרת השבטים ולא הושבה על כנה גם בעת שיבת ציון. לכן, אף תיאור אחרית הימים אשר בספר זכריה סובב סביב לגורל ירושלים (ואנשי יהודה הנספחים עליה). ירושלים עומדת במרכז התמונה – המלחמה היא עליה, הרעש מתחולל בתוכה ותיקון החטא על ידי הגויים יתרחש על ידי עלייתם לרגל לירושלים. **זכריה הוא הנביא של ירושלים, ותכונה זו משתקפת היטב בהפטרות החג הראשון, כבכל הספר.**

עם זאת, יש להדגיש את המרכיב האוניברסלי של הפטרות החג הראשון. לאחר תיאור הניצחון על הגויים שכבשו את ירושלים והרסו אותה תוך כדי עינוי התושבים, עובר הנביא להתמקד בתגובת העמים לגאולה. העיסוק בגאולה מצד מצבו של האדם יכול להתבטא בנבואה על הקשר שבין הקב"ה לישראל, כפי שנמצא בנבואות רבות. אך עיסוק זה יכול גם להביא את הנביא לדיון בדבר מערכת היחסים שבין האומות לקב"ה. כאשר הגויים נלחמים כנגד ישראל, עמו של הקב"ה, אזי נוצר נתק בין האומות הנלחמות לבין הקב"ה. בכך עוסקת נבואת זכריה: **הביט האוניברסלי**

8. יחזקאל ל"ו, כ- כג:

יט וּבְקִנְיַתִּי בְּאֵשׁ-עֲבָרְתִּי דִּבַּרְתִּי אִם-לֹא בְּיָוִם הַהוּא יִהְיֶה רֵעַשׂ גָּדוֹל עַל אֲדַמַּת יִשְׂרָאֵל. כ וְרֵעַשׂוּ מִפְּנֵי דָגִי הַיָּם וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְחֵית הַשָּׂדֶה וְכָל-הָרֶמֶשׂ הָרֶמֶשׂ עַל-הָאָדָמָה וְכָל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאָדָמָה וְנִהְרְסוּ הַהָרִים וְנִפְּלוּ הַמִּדְרָגוֹת וְכָל-חֹמֶה לְאַרְצָה תִּפֹּל. כא וּקְרָאתִי עָלָיו לְכָל-הָרִי חֲרַב נָאִם אֲדַבֵּר יְהוָה חֲרַב אִישׁ בְּאֶחָיו תִּהְיֶה. כב וְנִשְׁפָּטְתִּי אֶתְּוּ בְּדָבָר וּבְדָם וְנָשַׁם שׁוֹטֵף וְאֶבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֵשׁ וְנִפְרִית אֲמַטִּיר עָלָיו וְעַל-אֲגָפָיו וְעַל-עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אֶתְּוּ בְּזַכְרִיהָ:

יב וְזֹאת תִּהְיֶה הַמַּגָּפָה אֲשֶׁר יִגַּף ה' אֶת-כָּל-הָעַמִּים אֲשֶׁר צִבְאוּ עַל-יְרוּשָׁלַם הַמֶּקֶ בְּשָׂרוֹ וְהוּא עֹמֵד עַל-רַגְלָיו וְעֵינָיו תִּמְקַנָּה בְּחַרְיָהוּן וּלְשׁוֹנוֹ תִּמְקַבְּפִיהֶם. יג וְהָיָה בְּיָוִם הַהוּא תִּהְיֶה מְהוּמַת-ה' רַבָּה בְּהֶם וְהִחְזִיקוּ אִישׁ יָד רֵעֵהוּ וְעַלְתָּה יָדוֹ עַל-יָד רֵעֵהוּ.

• שתי המערכות מוכרעות באמצעים על-טבעיים שהקב"ה מביא לזירה, ובשיאם רעש אדמה גדול המזעזע לחלוטין את סדרי הטבע הרגילים, ויוצר מהומה רבתי הגורמת ל"חרב איש באחיו תהיה" אצל הגויים הללו.

מבחינות אלו, בהחלט מדובר בתיאורים דומים מאד מפיהם של יחזקאל וזכריה, וניתן להסיק מכך שכוונת שניהם לאותה המלחמה, כפי שהסביר רש"י, ושאר המפרשים.

אלא, שלאור ההבנה שמדובר הן ביחזקאל והן בזכריה על אותה המלחמה, עולה השאלה: מדוע ישנו צורך לנבואה כפולה על אירוע בודד? האם לא ניתן היה להסתפק בתיאור אחד של אותה מלחמה עתידית? כמו כן, יש להעיר על כך שחג הסוכות איננו מוזכר בזכריה בהקשר לעצם המלחמה אלא בקשר לתגובת ישראל עליה, ואם כן עלינו לשאול האם מרכיב התגובה משותף אף הוא ליחזקאל ולזכריה או שמא נפרדו דרכיהם בתיאור המתרחש לאחר המלחמה ואין נבואת זכריה על חג הסוכות קשורה לתגובה המופיעה ביחזקאל.

תיאור המלחמה בספר זכריה

התשובה לשאלה הראשונה, בדבר הצורך לכתוב שתי נבואות המתייחסות לאירוע אחד נראית פשוטה. היא נמסרה לנו על ידי חז"ל בכלל הידוע "אין שני נביאים מתנבאים בסיגנון אחד" (סנהדרין פט ע"א), אשר במשמעותו המרחיבה יותר פירושו איננו רק שהנביאים עשו שימוש בסגנון מליצי שונה, אלא גם שדוברים שונים

כוחו העליון של הבורא ושליטתו בטבע באים לעקור תפיסה זו ולבסס קבל עם ועולם את גדלות הבורא. לכן, השימוש בנס ובשידוד מערכות הטבע בכדי לנצח את האומות הבאות למלחמה הינו מהותי לטיב המאבק הרוחני ומטרותיו.

חטאו של גוג

מגמת הנבואה על גוג ביחזקאל באה לידי ביטוי גם בפתיחת ההפטרה, העוסקת בחטאו של גוג. לכאורה, החטא ברור: רדיפתו את ישראל ומלחמתו לכבוש את הארץ. כפי האמור בפסוק הראשון של ההפטרה: "והיה ביום ההוא ביום בוא גוג על אדמת ישראל נאם אד-ני ד' תעלה חמתי באפיי". כשם שזכריה בנבואתו מתאר גוי המגיע ירושלימה ונלחם כנגד בני ציון, כך מנבא אף יחזקאל בדבריו על עם הבא לתקוף את ישראל בארצו.

עם זאת, נראה שמוטיב נוסף, ואפילו מרכזי, קיים ביחס הנביא לגוג והוא הפגיעה בבריאה וביקום. המלחמה פוגמת בבריאה, הן במובן הפיזי הפשוט, של השחתת העולם, והן מן הזווית המוסרית, של השחתת המוסר בעולם. השחתה הנובעת מעצם עובדת המלחמה והיציאה לקרב. פגיעתו של גוג איננו רק בעם ישראל ובאחיזתו בארצו, אלא פגיעה כללית יותר ביקום שליו ושקט שאינו יודע מלחמה. התנפלותו של גוג על ארץ ישראל מתוארת ע"י הנביא בפסוקים הקודמים להפטרה כהפרת שלוותה של ארץ שקטה ובטוחה

באחרית השנים תבוא אל ארץ משובבת מחרב מקבצת מעמים רבים על הרי ישראל אשר היו לחרבה תמיד והיא מעמים הוצאה וישבו לבטח כלם. ועלית כשאה תבוא כענן לכסות הארץ תהיה... ואמרת אעלה על ארץ פרזות אבוא השקטים ישבי לבטח כלם ישבים באין חומה ובריח ודלתים אין להם. לשלל שלל ולבז בז להשיב ידך על חרבות נושבת ואל עם מאסף מגוים עשה מקנה וקנין ישבי על טבור הארץ

ארץ ישראל מתוארת כמקום מפורז, כארץ היושבת לבטח ופתוחה לעמים רבים המסתובבים בתוכה. זו לעומת זו מוצגות שתי מציאויות – האחת של עולם פתוח, ללא חומות וגבולות, בו עמים באים במגע חפשי זה עם זה מתוך אמון ובטחון הדדי, והשניה הינה עולם של עימות וכיבוש, שכולו חשדות וחששות ואין עמים באים בו במגע אלא דרך הכוונות ועל קצה הכידון. בעולם שלפני המלחמה העולמית שגוג פותח בה, העמים יושבים לבטח והארץ פורחת ומיושבת. גוג משליט עולם בו החורבן וההרס הם השולטים בכיפה. בואו של גוג מערער סדר עולם אופטימי ונינוח השורר בין כלל העמים ולא רק בין ישראל, ועל כן כלל העמים מגיבים בשלילה על בואו

של מלחמות הגויים כנגד ירושלים ומערכות היחסים שבינם לבין הקב"ה בעקבות המלחמה.

תיאור המלחמה בספר יחזקאל

יחזקאל, לעומת זאת, מציג קו אחר. לדידו, מרכז הדרמה של אחרית הימים איננו מקומו של האדם בהיסטוריה, וגם לא גאולת עם ישראל לכשעצמו. המוקד העיקרי של אחרית הימים הינו קדוש שם שמים בעולם. קו זה מאפיין נבואות רבות בספר ומופיע בהבלטה רבה בפרק ל"ו, המשמש כהפטרת פרשת פרה. יחזקאל מבהיר, שישראל הם עמו של הקב"ה, ועצם הימצאותם בגלות היא חילול שמו הגדול

9. יחזקאל ל"ו, כ- כג:

ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם עם ד' אלה ומארצו יצאו. ואחמל על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה. לכן אמר לבית ישראל כה אמר אד-ני ד' לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם. וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני יקוק נאם א-דני ד' בהקדשי בכם לעיניהם

לאור תפיסה זו, גם מלחמת גוג ומגוג נתפסת כמלחמה על קידוש שם שמים, והמאבק באומות הנקבצות על ירושלים למלחמה היא מערכה על קדושת השם. לא גאולת האדם והעם, ולא הצלתם מידי הסבל והצרות, אלא צורך גבוה של קידוש השם הוא המניע את ההתערבות השמימית. הנביא מוסר זאת מפורשות משמו של הקב"ה

10. יחזקאל ל"ח, כג – ל"ט, ז:

והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ד'... ושלחתי אש במגוג ובישבי האיים לבטח וידעו כי אני ד'. ואת שם קדשי אודיע בתוך עמי ישראל ולא אחל את שם קדשי עוד וידעו הגוים כי אני ד' קדוש בישראל

הביטוי "וידעו כי אני ד'", החוזר על עצמו פעם אחר פעם, הוא הוא הסיבה לגאולה, ולא החמלה על העם או צורך הדיוט אחר. בכך, כאמור, ממשיך יחזקאל את המדיניות העוברת כחוט השני לאורך פרקי הספר ומציג עקרון אחר לגאולה מזה שמצינו אצל זכריה. לאור זאת, הלחימה באמצעים על-טבעיים מקבלת משנה משמעות. היות ובנבואה זו מוקד המאבק הינו על קידוש שמו הגדול, אזי השימוש באלמנטים הללו איננו רק "נשק יום הדין" המכריע את הגויים במהרה. יש לו משמעות עקרונית ותיאולוגית, של הדגמת גדולת הבורא ושליטתו בעולם. אם גלות ישראל נחשבת כחילול השם מפאת "למה יאמרו הגויים" שקצרה ידו מהושיע, הרי שהוכחת

היחס שבין שתי זוויות הראיה

ביסודו של דבר, הפער שבין הצגת המלחמה ע"י זכריה ויחזקאל משקף שתי זוויות ראייה הנבדלות זו מזו באופן מהותי. מחד, השמים שמים לד' אך הארץ נתן לבני אדם ולכן יש לראות את העולם הנברא, ואת המתרחש בתוכו, כעולמו של האדם. העולם נמסר לאחריותו של האדם, והנעשה בו משקף את המפעל האנושי לטוב או לרע. פיתוח העולם, התקדמותו הטכנולוגית והפיזית, דרגת המוסר בחברה האנושית, והתנהלות ההיסטוריה, כל אלו ניתנו לאדם כמשימה וכאתגר. כתוצאה מכך, עלינו לשפוט את העולם כמבטא את ההישג האנושי. אף את מצבם של ישראל ומקומם בהיסטוריה, יש לראות מן הפרספקטיבה הזאת. הקב"ה, כמשגיח וכשליט, דואג לצרכי עמו וגומל להם כפי מעשיהם אך הוא עושה זאת כאב הדואג לבנו, כמלך הנאמן לנתיניו וכאדון המטפל בעבדיו. העולם, מן הזווית הזאת, הוא עולמם של בני האדם.

מאידך, ניתן לראות את העולם כביטוי לרצון והחכמה הא-לוהיים. הקב"ה ברא את העולם ומשגיח על הנעשה בו, ועל כן יש לראות את העולם והתפתחותו כמפעלו של הא-ל. התנהלות ראויה ונכונה, עולם בנוי לתלפיות והשגחה הפועלת על פי כללי גמול ברורים, כל אלו מקדשים שם שמים ומשאירים רושם כביר. עולם עוזב ומוזנח, השגחה הנותנת לרשע ולרוע לשגשג, אלו מטילים צל כלפי מפעלו של הבורא. העולם איננו מפעלו של האדם אלא של הבורא. בדרך משל ניתן לומר, כשם שטיב המוצר והתמיכה בו משקפים את איכות החברה המייצרת אותו, כך הקב"ה הוא יוצר העולם וטיב המוצר והטיפול בו לאחר מסירתו לאדם משקפים את חכמתו ורצונו יתברך.

לכן, פרספקטיבה נבואית אחת מציגה את הנעשה בעולם מן הזווית האנושית, ובוחנת את תהליך הגאולה והגלות מצד השלכותיו על מעמד האדם והעם. פרספקטיבה נבואית שניה בוחנת את אותו התהליך עצמו, אך מנקודת המבט הא-לוהית, והכל נבחן דרך הפריזמה של קדוש וחילול השם. לפעמים, שתי הזוויות הללו מציגות מסקנות שונות למעשה, ואז ההשגחה צריכה להכריע כיצד לפעול. כך, למשל, היא תופעת הגאולה ללא תשובה המטופלת בהרחבה על ידי יחזקאל בפרק ל"ו. שרש הדברים נמצא כבר בתפילת משה לאחר חטא העגל. טענתו של משה בזכות הסליחה לישראל נשענת על הטיעון של חילול השם ("למה יאמרו מצרים") כבסיס למחילה. זאת גם אם מחמת מעשיהם של ישראל אין הצדקה לסליחה וכפרה. במלים אחרות, משה טוען שיש לסלוח לישראל כי הפרספקטיבה הא-לוהית נתמכת בעצם קיומם, וזאת למרות שהפרספקטיבה האנושית

11. יחזקאל ל"ח, יג:

שבא ודדן וסחרי תרשיש וכל כפריה יאמרו לך הלשלת שלל אתה בא הלבז בז הקהלת קהלך לשאת כסף וזהב לקחת מקנה וקנין לשלל שלל גדול

אמנם, הפסוקים המצוטטים קודמים להפטרה. אך הם מהווים רצף אחד עמה, ושופכים אור אף על פסוקי ההפטרה. כפי שניתן לראות, מוקד ההפטרה איננו עם ישראל אלא ארץ ישראל. תגובת הקב"ה כלפי הרשע איננה גאולת העם, או מלחמה כנגד הגויים כשלעצמם, אלא רעש אדמה המשפיע על כלל העולם הטבעי

12. יחזקאל ל"ח, יט - כ:

ובקנאתי באש עברתי דברתי אם לא ביום ההוא יהיה רעש גדול על אדמת ישראל. ורעשו מפני דגי הים ועוף השמים וחית השדה וכל הרמש הרמש על האדמה וכל האדם אשר על פני האדמה ונהרסו ההרים ונפלו המדרגות וכל חומה לארץ תפול

העולם והארץ הינם המוקד ולא העם, כי מלחמתו הבסיסית של גוג ושחיתותו המוסרית אינם כלפי ישראל כשלעצמם אלא כנגד ההרמוניה הטבעית והסדר העולמי המתוקן באשר הם. הטרגדיה שבמלחמה מושתתת על ערעור סדר זה ועל כך שגם נצחונו של הקב"ה על גוג מהווה, במידה ידועה, ניצחון לגוג, שהרי גם את הקרב על השלטון הוא מפסיד, הרי שעקרון ההשחחה וההרס אותם ייצג, משתלטים על הארץ. רעש האדמה נצרך על מנת למחות את הארץ ההרוסה, אשר תיקונה יוכל לבוא רק על ידי החזרתה לתוהו ובוהו, ובאמצעות הרס טוטלי של הציוויליזציה הנוכחית והחלפתה בעולם חדש. אם לדבר בלשון ימינו, במלחמה גרעינית, גם המנצחים הם מפסידים; רק כעבור שנים יוחזר שווי המשקל הטבעי והסדר הנכון על כנו. לכן, ההפטרה מתארת הרס כה עצום עד שאין מנוס אלא להחריב את הארץ ולבנותה מחדש. הרס זה מכוון כלפי כלל היקום – דגים, עופות, חיות, רמשים ואנשים וכן כלפי ההרים הטבעיים והחומות הבנויות – מפני שהבריאה עצמה נפגעה מן המלחמה.

כמדומה, שזוהי גם סיבת הדגשת הקבורה. לא זכותו של גוג גורמת את הקבורה, אלא הצורך לטהר את הארץ מכל סממני המלחמה וההרס, ולהחזיר את העולם למצבו הראשוני המתוקן. לכן, השימוש בכלי הנשק כעצים להסקה איננו מוזכר ע"י הנביא להדגשת כמות הנשק בה החזיק גוג, אלא כחלק מטיהור הארץ מטומאת המלחמה שאחזה בה. הדגשת קבורת הלוחמים באה לטהר את הארץ, ולסלק את מראות ואימי המלחמה ממנה. ואכן, ההפטרה נגמרת בביטוי "וטהרו הארץ", טהרה המהווה את מגמת המהלך המוצג בה.

מתגלה בהילחמו ברשעים, משתלבת היטב ומשקפת פן אחר של מלחמת אחרית הימים הקשור לחג הסוכות¹.

ויהי רצון שנזכה כולנו לגאולה שלמה במהרה בימינו, ולגמר טוב.

דוגלת בענישתם. מקרה דומה, אך עם מסקנה הפוכה, מוצג על ידי המדרש בנוגע לחורבן. החלטתו של הקב"ה להעניש את ישראל גוברת על השיקול של חילול השם, והבית חרב למרות 'מה שיאמרו' הגויים. המכילתא, המובאת ע"י הגמרא בגיטין (נו ע"ב), דורשת "מי כמוכה באלמים", מפני שהקב"ה מרשה את אויביו לחרף ולגדף כנגדו. דרשה זו מצביעה על המחיר ש'עלה' החורבן מן הזוית של חילול השם, ועל השתיקה כנובעת מעמדת כח. במקרה זה, על מנת להגשים את רצונו כלפי העולם כמקומו של האדם, היה הקב"ה מוכן לשלם את המחיר הנלווה של פגיעה בעולם כמפעלו.

עם זאת, לרוב ניתן לראות חפיפה ואחדות אינטרסים בין שתי הזוויות הללו, ולכן נבואותיהם של יחזקאל וזכריה בדבר מלחמת אחרית הימים מציגות תמונה דומה ומנבאות על תוצאה זהה, על אף שהם ניגשים לאירוע מפרספקטיבות שונות מאד. יחזקאל מציג את הקב"ה כבוחר את המלחמה מצד האינטרס הא-לוהי ומגיע למסקנה שיש להילחם כנגד הגויים, ואילו זכריה מנבא על מפלת האומות מפאת פגיעתם בישראל ומתוך חשבון העולם מצד חיי האדם; המשותף לשניהם הוא המלחמה העתידית והגאולה הבאה בעקבותיה.

זיקת הפטרות לחג הסוכות

לאור זאת, ניתן לחזור ולדון על הזיקה לחג הסוכות. כשם שהצלת ישראל במלחמה מוצגת מזווית כפולה בשתי הנבואות, כן הסוכה נתפסת כמגינה על ישראל מזווית כפולה. מחד, סוכה נותנת מענה לבעייתו האנושית של אדם, הזקוק להגנה ומחסה מחורב ומחוס, מקור ומגשם. היא נותנת צל ומחבוא לזקוק להם, ובדרך זו מגינה עליו. מציאת מצרים ותחילת ההיסטוריה היהודית ועד מלחמת אחרית הימים, הקב"ה פורש את חסותו על עמו ומגן עליהם באמצעות הסוכה. "כי יצפנני בסכה ביום רעה יסתרני בסתר אהלו". האדם זקוק להגנה והסוכה הניתנת לו ע"י הקב"ה מספקת לו את המחסה הנצרך.

מאידך, הסוכה מהווה גם מקום של נוכחות שכינה בעולם. אם כמרחב השייך לקב"ה ומוגן על ידיו, מעין ענני הכבוד שהגנו על ישראל מפאת המצאות השכינה בתוכם, ואם מעצם נוכחות הקב"ה בעולם המתבטאת בסוכה. בלשון משורר תהילים (עו ג) - "ויהי בשלם סכו ומעונתו בציון". ענין קריאת התורה של שבתות חול המועד מתמקד בהתגלות הקב"ה לאדם, כשם שעניין החג הוא בעמידה לפני ד'. לכן, קריאת גוג ומגוג, בה ד'

¹ קיימת אפשרות אחרת:

ניתן לטעון, שאכן אין זיקה הכרחית בין סוכות למלחמת גוג ומגוג. אך היות וקראנו בחג הראשון את הפטרת זכריה, אנו רוצים להשלים את התמונה ע"י קריאת הפטרה העוסקת במלחמה זו מזווית אחרת. זאת, מתוך ההנחה שניסינו לבסס בפרק הפתיחה לסדרת השיעורים. הנחנו, שהפטרה היא אוטונומית, ונועדה לפנות למצבו הקיומי של האדם, ועל כן בחירתה איננה חייבת להיות תלויה בקריאת התורה או בתאריך. ייתכן, אם כן, שלאחר עיסוק במלחמה מן הפן האנושי וקריאת הפרק המזכיר את חג הסוכות, משלים סדר הפטרות את נקודת המבט המטאפיזית, וקובע הפטרה נוספת העוסקת במלחמה זו בסמוך להפטרות זכריה. זאת, מתוך רצון לעסוק במלחמה ולהציבה במוקד הפטרה, ולא כביטוי לקדושת השבת או המועד.